

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Kun suru tulee kotiin

Vertaistukioppaan toisen osan kääntäminen suomalaiselle viittomakielelle

Riikka Kettunen

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

04 / 2015

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Riikka Kettunen	Sivumäärä 34 ja 2 liitesivua
Työn nimi Kun suru tulee kotiin – Vertaistukioppaan toisen osan kääntäminen suomalaiselle viittomakielelle	
Ohjaava(t) opettaja(t) Anne- Mari Jaamalainen, Juha Manunen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry, Susanna Uttomäki	
Tiivistelmä <p>Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on edistää viittomakielisten kielellisiä oikeuksia tuottamalla viittomakielinen käännös KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry:lle. Käännettävä osio on KÄPY - Lapsikuolemaperheet ry:n vuonna 2011 julkaistusta oppaasta ”Miten tukea lasta kun läheinen on kuollut? Opas läheisille sekä lasten ja nuorten parissa työskenteleville”. Tämä käännöstyö on jatkoa vuonna 2012 valmistuneelle opinnäytetyölle, jossa KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry:n oppaasta käännettiin ensimmäinen osa (Hyödynmaa 2012). Kirjallisen osion lisäksi opinnäytetyöhön kuuluu produkti, joka on DVD:lle tallennettu viittomakielinen käännös.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli kääntää KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry:n oppaan ”Miten tukea lasta kun läheinen on kuollut? Opas läheisille sekä lasten ja nuorten parissa työskenteleville” toinen osio ”Menetyksen kokemiseen vaikuttavat asiat” suomalaiselle viittomakielelle. Opinnäytetyönraportin tavoitteena on vastata tutkimusongelmiin. Ensimmäinen tutkimusongelma koski sitä, kuinka skoposteorian tiettyjen osien soveltaminen näkyy tässä opinnäytetyön viittomakielisessä käännöksessä. Skoposteoria on saksalaisten Katharina Reissin ja Hans Vermeerin kehittämä kaiken kattava käännösteoria. Käännöksen skopos, eli tarkoitus on tehdä viittomakielisesti mahdollisemman sujuva ohjeistus aikuisille ihmisille siitä, kuinka lasta tuetaan surun hetkellä. Sujuvan käännöksen aikaansaamiseksi käytettiin viittomakielisten konsulttien apua.</p> <p>Toinen tutkimusongelma käsitteli sitä millaisia käytänteitä opiskelijan näkökulmasta kääntäjän vastuu asettaa opiskelijalle. Kääntäjällä on suuri vastuu käännöstä tehdessä. Opinnäytetyöraportin tavoitteena on hahmottaa mitä havaintoja työn tekijä koki kääntäjän vastuusta tehdessään tätä viittomakielistä käännöstä.</p> <p>KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry toivoo jatkoa oppaan kääntämiselle. Oppaan kääntäminen suomalaiselle viittomakielelle on merkittävää, koska se edistää viittomakielisten tiedonsaantia. Opinnäytetyöraportti on suunnattu viittomakielentulkeille ja tulkkiopiskelijoille. Raporttia voivat hyödyntää viittomakielisestä käännöksestä kiinnostuneet henkilöt.</p>	
Asiasanat suomalainen viittomakieli, kääntäminen, vertaistuki	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme of Sign language Intepreting

ABSTRACT

Author Riikka Kettunen	Number of pages: 34 and 2 appendices
Title When grief comes home - Translating the second part of a peer support guide in Finnish sign language	
Supervisors Anne- Mari Jaamalainen, Juha Manunen	
Subscriber and Mentor KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry, Susanna Uttomäki	
Abstract <p>The aim of this functional thesis is to improve on deaf people’s linguistic rights by producing material to Finnish sign language. KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry (KÄPY - Child Death Families Association) published a peer support guide, "How to support a child when a loved one has died? A Guide for the friends and family and people who work with children and adolescents", in 2011. The first part was translated in 2012 (Hyödynmaa 2012), and the aim of this thesis is to continue that translation. This thesis includes a written section, as well as a DVD recording of the sign language translation.</p> <p>The aim of this thesis is to translate the second part of the guide "How to support a child when a loved one has died? A Guide for the friends and family, and people who work with children and adolescents." The second section is titled “Factors that influence the experience of loss”. The goal of this thesis is to answer two research questions. The first research question concerns the way certain parts of Skopos theory are present in this thesis’s sign language translation. Germans Katharina Reiss and Hans Vermeer developed Skopos theory, which is an all-encompassing theory of translation. The Skopos – or purpose – of the translation is to produce sign language instruction for adults on how to support children at the time of mourning. The help of sign language consultants was utilised on the production of a fluent translation.</p> <p>The second research question is to research the student’s point of view as to the responsibility taken on by the translator. The translator has a great responsibility when doing the translating. This report aims to discuss the observations made during the translation project by the translator.</p> <p>KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry association hopes that people would continue to translate the guide. Translating the guide to Finnish sign language is important because it provides valuable information in sign language. This thesis is directed at Finnish sign language interpreters and interpreter students. The report can be used by anyone interested in the translation of sign language.</p>	
Keywords Finnish sign language, translating, peer support	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 KÄPY – LAPSIKUOLEMAPERHEET RY	6
3 KÄÄNTÄMINEN	8
3.1 Viittomakielinen käänös	11
3.2 Käännösteoriat	12
3.3 Skoposteoria	14
3.4 Kääntäjän vastuu	15
4 OPINNÄYTETYÖ	16
4.1 Tutkimuskysymykset	17
4.2 Tutkimusmenetelmät	17
5 PRODUKTION TOTEUTUS	18
5.1 Ongelmat ja ratkaisut	22
5.2 Skoposteorian osien soveltaminen	24
5.3 Kääntäjä-opiskelijan vastuu	26
6 POHDINTA	29
LÄHTEET	32
LIITTEET	35

1 JOHDANTO

KÄPY – Lapsikuolemaperheet Ry on yhdistys, jonka toiminta on tarkoitettu kaikille lapsen kuoleman kokeneille ja heidän läheisilleen. Käpy ry on vuonna 2011 tehnyt oppaan *”Miten tukea lasta, kun läheinen on kuollut? Opas läheisille sekä lasten ja nuorten parissa työskenteleville”* (2011). Oppaasta on käännetty aikaisemmin ensimmäinen osio opinnäytetyönä vuonna 2012 (Hyödynmaa 2012). Viittomakielisille on tietävästi edelleen hyvin vähän palveluita heidän omalla äidinkielellään. Varsinkin suruun ja läheisen kuolemaan liittyvää vertaistukimateriaalia ei juuri ole. Koska aihe on tärkeä, halusin jatkaa käännöstyötä. Käännettävä teksti löytyy tämän opinnäytetyön liitteistä (Liite 1). Opinnäytetyöni tarkoituksena on kääntää kyseisen oppaan toinen osio *”Menetyksen kokemiseen vaikuttavat asiat”* suomalaiselle viittomakielelle. Osiossa käsitellään muun muassa kuinka erilaiset menetykset vaikuttavat lapsen tapaan surra, kiintymyssuhteen vaikutuksesta ja kuinka perhe ja ympäristö vaikuttavat lapsen toipumiseen surusta. Esittelen käännettävän osion tarkemmin luvussa kaksi.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on edistää palveluiden saantia viittomakielellä. Tämän toiminnallisen opinnäytetyön produktina on DVD, jolle tallennetaan viittomakielinen käännös Käpy ry:n oppaan toisesta osiosta. Käännös on suunnattu niin läheisensä menettäneille henkilöille, kuin myös henkilöille, jotka kohtaavat työssään läheisensä menettäneitä. Opinnäytetyötäni voivat käyttää apunaan myös viittomakielentulkkiopiskelijat tehdessään vastaavanlaisia käännöksiä tai jatkotilauksia varten. Produktioni käännös annetaan KÄPY ry:n ja sen yhteistyökumppaneiden käyttöön.

Tässä opinnäytetyön kirjallisessa raportissa esittelen opinnäytetyöni kohta kohdalta. Ensimmäisenä esittelen tilaajani KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry:n ja kerron myös heidän toiminnastaan. Tämän jälkeen kerron yleisesti kääntämisestä ja käännösmenetelmistä. Kerron myös käännöstyön prosessista. Opinnäytetyö prosessin aikana muodostui kaksi tutkimuskysymystä. Tutkimuskysymykseni liittyvät käännettävän tekstin käännteoriaan sekä kääntäjän vastuuseen opiskelijan näkökulmasta.

Tutkimusmenetelmien avulla vastaan tutkimuskysymyksiini, jotka ovat:

1. Miten skoposteorian osien soveltaminen näkyy tässä viittomakielisessä käännöksessä?
2. Mitä käytänteitä kääntäjän vastuu asettaa käännöstä tekeväälle opiskelijalle?

Tutkimuskysymykset ja –menetelmät esittelen tarkemmin luvussa neljä, joka käsittelee kyseisiä aiheita. Lopussa on vielä pohdintani opinnäytetyön onnistumisesta ja oppimiskokemuksista, joita olen saanut opinnäytetyöni aikana.

2 KÄPY – LAPSIKUOLEMAPERHEET RY

KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry on aatteellisesti sitoutumaton ja voittoa tavoittelematon vertaistukiyhdistys, joka tukee kuoleman kautta lapsensa menettäneitä perheitä, lapsen iästä ja kuolintavasta riippumatta. Yhdistys tarjoaa tukea muun muassa tukipuhelimen, tukihenkilöiden ja ympäri Suomea kokoontuvien vertaistukiryhmien avulla. KÄPY ry:n toiminta perustuu vertaistukeen ja heidän toimintaansa toteutetaan valtakunnallisesti toimiston työntekijöiden ja vapaaehtoisten yhteistyönä. KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry:n pääasiallinen rahoittaja on Raha-automaattiyhdistys. Yhdistyksen toimisto sijaitsee Tampereella. (KÄPY 2015).

Yhdistys perustettiin vuonna 1991 tukemaan kätkykuoleman kokeneita perheitä, sekä edistämään kätkykuolematutkimusta. Yhdistyksen nimi oli tuolloin KÄPY Kätkykuolemaperheiden yhdistys ry. Tukitoiminta aloitettiin vuotta myöhemmin. Vuonna 1994 vertaistukiryhmiä oli jo kymmenellä eri paikkakunnalla, auttavan puhelimen toiminta oli käynnistynyt ja kirjallisen tukimateriaalin valmistus aloitettu. 2000 – luvun alkupuolella tukea annettiin myös muille kuin kätkykuoleman kokeneille perheille. 2000- luvulla aloitettiin myös ryhmänohjaajien koulutus, yhdistyksen ensimmäinen kokopäiväinen toiminnanjohtaja aloitti työnsä ja yhteistyö muiden surujärjestöjen

kanssa tiivistyi. Vuonna 2010 nimi muotoutui nykyiseen muotoonsa KÄPY - Lapsikuolemaperheet ry. Nimen muutoksella yhdistys halusi tuoda ilmi, että tukea voivat saada kaikki perheet kuolleen lapsen iästä ja kuolinsyystä riippumatta. Vuonna 2011 oli KÄPY ry:n 20. juhlavuosi. Juhlavuoden kunniaksi Oikeusministeriö myönsi yhdistykselle demokraatiapalkinnon. Yhdistyksessä on noin sata aktiivista vapaaehtoista. (KÄPY 2015).

Yhdistyksen toiminnan ydin on vertaistuen tarjoaminen perheille. Vertaistuki on yhteisöllistä tukea ihmisten kesken, joita yhdistää samankaltainen kokemus. KÄPY ry kouluttaa kaikki vertaistukiryhmien ohjaajat sekä tukihenkilöt tehtäviinsä. Vertaistukea tarjotaan lapsensa menettäneille vanhemmille, sekä lapsenlapsensa menettäneillä isovanhemmille. Kouluikäisille, jotka ovat menettäneet sisarensa, on omia vertaistukiryhmiä. Nuorille on oma keskustelupalsta Facebook - sivuilla. Tämän lisäksi KÄPY ry tarjoaa tukipuhelintoimintaa, jonne voi soittaa suurimman surun keskellä. KÄPY ry järjestää lapsensa menettäneille perheille myös perheviikonloppuja kolme kertaa vuodessa, eri puolella Suomea. Perheviikonloput mahdollistavat perheen yhdessäolon, surevien sisarusten tuen ja mahdollisuuden tutustua muihin lapsensa menettäneisiin perheisiin. Yhdistys hakee myös vuosittain tuettuja lomiam, jonne voivat hakea lapsensa menettäneet perheet.

Raha-automaattiyhdistys on myöntänyt KÄPY ry:lle rahoituksen hankkeeseen 2015 – 2017, jolla pyritään lisäämään ammattilaisten tietoa lapsikuolemaperheiden tukemisessa ja vertaistuen pariin ohjaamisessa. Hankkeen aikana KÄPY - Lapsikuolemaperheet ry:n verkkosivuille luodaan materiaalipankki lapsikuolemaperheiden tukemisesta. (KÄPY 2015).

KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry on julkaissut vuonna 2011 oppaan *”Miten tukea lasta kun läheinen on kuollut?”* Opas on maksullinen ja löytyy KÄPY ry:n sivuilta. Opas on tarkoitettu tueksi, kun lapsen tai nuoren läheinen on kuollut. Oppaan pituus on 58 sivua, ja se jakautuu eri osioihin. Jokaisessa osiossa käsitellään eri asioita. Osiot käsittelevät lapsen ja nuoren surun ilmenemistä, menetyksen kokemiseen vaikuttavia asioita, myyttejä ja kliseitä surusta, lapsen ja nuoren ajatuksia kuolemasta, läheisten keinoista tukea surevaa lasta tai nuorta, lasten tai nuorten parissa työskentelevän roolia tukemisessa, vertaistukea ja milloin lapsi tarvitsee ammattiapua. Oppaan tar-

koituksena on kannustaa lapsen läheisiä ja lasten parissa työskenteleviä kohtaamaan sureva lapsi rohkeasti ja ohjaamaan saatavilla olevan tuen pariin. Opas sisältää kirjoittajien omien kokemusten lisäksi teoreettista tietoa. Oppaasta löytyy käytännön vinkkejä, kuinka lasta voidaan tukea ja auttaa käsittelemään menetystä. (Uittomäki, Mynttinen & Laimio 2011, 3–5.)

Oppaan ensimmäinen ”*Lapsen ja nuoren surun ilmeneminen*” osio on käännetty suomalaiselle viittomakielelle vuonna 2012 opinnäytetyönä. Osio sisältää tietoa siitä kuinka lapsi tai nuori voi käyttäytyä jos hän on menettänyt tärkeän ihmisen. (Hyödynmaa 2012.) Opinnäytetyöni käännettävä osio ”*Menetyksen kokemiseen vaikuttavat asiat*” käsittelee menetyksen kokemiseen vaikuttavia asioita. Näitä asioita ovat muun *muassa erilaiset menetykset*, eli kenet lapsi menettää; sisaruksensa, vanhempansa vai jonkun muun läheisen henkilön. Muita oppaassa käsiteltäviä asioita ovat: *kuinka lapsi saa tiedon tapahtuneesta*. Lapsen reaktioihin ja menetyksen kokemiseen vaikuttaa se, kuinka menetyksestä kerrotaan lapselle. *Kiintymyssuhteen vaikutus* luvussa kerrotaan kuinka varhaislapsuuden vuorovaikutuksen aikana kehittyneellä kiintymyssuhteella on merkittävä vaikutus lapsen surusta toipumisen kannalta. *Aikaisemmat kokemukset sekä perheen ja ympäristön vaikutus* kappaleissa kerrotaan kuinka aikaisemmat kokemukset vaikuttavat surusta toipumiseen, sekä mikä merkitys on perheen ja ympäristön vaikutuksella surusta toipumisen kannalta. (Uittomäki, Mynttinen & Laimio 2011, 6–12.)

3 KÄÄNTÄMINEN

Tämä luku käsittelee kääntämistä yleisesti. Haluan kertoa kääntämisestä yleisellä tasolla, koska suurella osalla ihmisistä tuntuu olevan kuva, että kuka vain kieltä osaava voisi toimia kääntäjänä. Aukaisemalla hieman käännöstoimintaa ja siihen liittyviä periaatteita haluan kertoa kuinka monimutkaisesta toiminnasta loppujenlopuksi on kyse.

Kääntäminen on ikivanhaa toimintaa. Kääntäjät ovat aina välittäneet tietoa ja taitoa, tiedettä ja taidetta kielestä ja kulttuurista toiseen. Kääntäminen tapahtuu vähintään kahden kielen välillä. (Saksa 2004, 9–10.) Yleisesti voidaan ajatella, että kuka tahansa kaksikielinen voisi toimia kääntäjänä. Asia ei kuitenkaan ole näin. Kääntäminen on erittäin vaikea monimutkainen prosessi, jossa on otettava huomioon erilaisia asioita ja tehtävä jatkuvasti erilaisia valintoja eri käänösvaihtoehtojen välillä. Kääntäjä on usein jatkuvasti ristiriitatilanteessa, jossa käännökseen ei voi välittää lähtötekstistä kaikkea mitä haluaisi, vaan täytyy turvautua erilaisiin kompromisseihin. (Vehmas-Lehto 1999, 16.) Kääntäminen on lähdetekstien uudelleen tuottamista eri tilanteina, eri kohdeyleisöjä ja eri tarkoituksia varten. Kääntämistä ei siis tule nähdä pelkkänä samuuden tuottamisena tai edes pyrkimyksenä siihen. Tärkeää käännökseen kannalta on lähdetekstin lisäksi ottaa huomioon myös käännökseen lukija, jota varten käänös on tehty. (Oittinen 1995, 143.) Kääntäjä joutuukin miettimään, kenelle hän tekstiä kääntää, analysoimaan käännettävää tekstiä sekä ottamaan kantaa mahdollisiin kulttuurisiin eroavaisuuksiin. Kääntäjä ei voi siis ”vain” kääntää, vaan hänen tehtävänsä on punnita ja pohtia asioita hyvin laajakatseisesti. (Terva 2001, 28.)

Yleisenä periaatteena on, että kääntäjä kelpaa kääntämään vain vieraasta kielestä äidinkieliensä. Suomessa tilanne on kuitenkin erilainen, koska kielialue on pieni ja suomenkieltä osaavia ulkomaalaisia vähän, joten joutuvat suomalaiset kääntämään tekstiä kumpaankin suuntaan. Julkaistavaksi tarkoitetun käännökseen viimeistelyssä on kuitenkin käytettävä konsulttia, joka puhuu tulokieltä äidinkielenään. (Vehmas-Lehto 1999, 12.)

Sama asia koskee myös viittomakielistä yhteisöä. Suomessa ei ole tehty kovin paljon käännöstöitä viittomakielen ja suomen kielen välillä. Tilanne on kuitenkin vähitellen muuttumassa ja tulkeilta saatetaan tilata käännöksiä. Suomen perustuslakia muutettiin vuonna 1995 niin, että viittomakieltä käyttävien oikeudet turvattiin lailla (Laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta (969/1995) 14 pykälän 3.momentti). Viittomakielisillä on siis näin ollen oikeus saada käänös- ja tulkkauspalvelua omalle äidinkielelleen. (Roslöf & Veitonen 2006, 109.) Suomessa on myös voimassa kielilaki (423/2003), joka määrittelee Suomen perustuslain mukaisia kansalliskieliä äidinkielenään puhuvien kansalaisten kielelliset oikeudet. Laissa määritellään myös oikeus tulkkaukseen. (Laki 423/2003 18. pykälä). Toukokuussa Suomeen tulee voimaan

eduskunnan hyväksymä viittomakielilaki, joka edistää viittomakieltä käyttävien oikeuksia. Lain tarkoituksena on edistää viranomaisten tietoa viittomakielestä ja sen käyttäjästä kieli- ja kulttuuriryhmänä. (Valtioneuvosto 2015.)

Kääntäminen voidaan tiettyjen teorioiden valossa nähdä myös vuorovaikutuksena, jossa kääntäjä liikkuu oman ja vieraan alueella ja kuljettaa vaikutteita mukanaan. Kääntäjä lukee aina lähtötekstin ja tulkitsee sen omalla tavallaan. Näin ollen käänнос pohjautuu aina vuorovaikutukseen, kääntäjän lukukokemukseen ja lukijan ja tekstin väliseen keskusteluun. (Brossard 1988, 116–117; Oittinen 1995, 62.)

Kääntäminen on siis aina jonkinlaista viestimistä, ihmiseltä ihmiselle. Kääntäjän aloittaessa työtään, hän analysoi lähdetekstiä ja pohtii käänनोंs lukijoiden odotuksia, eli pohtii käänनोंs toimivuutta ja sen vaikutuksia kohdekielisessä ympäristössä. Kääntämiseen liittyykin aina sanomisen tavan muutos, jossa teksti saa yleensä toisenkielisen asun. Voidaankin puhua uudelleenkirjoittamisesta uudelle yleisölle. Tällöin viestin sisältö, faktat ja tarinat painottuvat eri tavoin. (Oittinen 1995, 12–13.) Käänनोंs ei siis ole kloonausyritys vaan ikään kuin epäidenttinen kaksonen (Juva 2005, 26).

Käänनोंsprosessiin ja -teoriaan liittyy paljon erilaisia käsitteitä. Tässä opinnäytetyöraportissa käytän käsitteitä lähtöteksti ja kohdeteksti. Lähtötekstillä tarkoitetaan tekstiä, joka käännetään. Kohdetekstillä tarkoitetaan kääntämisprosessin aikana syntyntä tekstiä. (Hytönen & Rissanen 2006, 18–19). Muita käänनोंsprosessiin liittyviä käsitteitä ovat adekvaattisuus ja ekvivalenssi. Adekvaattisuudella tarkoitetaan yleensä käänनोंs suhdetta tulokieleen ja käänनोंs vastaanottajiin, eli siihen kuinka käänनोंs toimii tulokielen yhteisössä. Painopiste on siis käänनोंksessä, johon pyritään tuomaan kohdekielelle ja –kulttuurille tyypillisiä tapoja. (Vehmas-Lehto 1999, 91; Hytönen & Rissanen 2006, 17.) Ekvivalenssilla tarkoitetaan lähtötekstin ja käänनोंs vastaavuutta, samuutta. Ekvivalenssista löytyy erilaisia muotoja. Käsitys siitä, mitkä lähtötekstin elementit siirretään kohdetekstiin, vaihtelee eri ekvivalenssi muotojen mukaan. (Hytönen & Rissanen 2006, 17).

Tässä luvussa esittelen viittomakieliseen käänनोंkseseen liittyvää teoreettista tietoa. Lisäksi kerron käänनोंsteorioista, sekä tarkemmin skoposteoriasta, jonka pohjalta

olen kääntänyt viittomakielisen käännökseni. Kerron myös tekstilajin vaikutuksesta käännökseen, sekä kääntäjän vastuusta ja etiikasta. Viimeisin luku luo pohjaa opin- näytetyöni toiselle tutkimuskysymykselle.

3.1 Viittomakielinen käännös

Viittomakielisen käännöksen tavoitteena on usein mahdollisemman sujuva ja oikea-kielinen ilmaisu kohdekielellä. Tämä voi olla kuitenkin haastavaa suomenkieliselle kääntäjälle. Suomenkielinen kääntäjä pystyy havaitsemaan suomenkielisessä käännöksessä erilaiset virheet, sävyt, vivahteet, piilomerkit ja oudot rakenteet. Viittomakielistä käännöstä tehtäessä näiden havaitseminen voi olla huomattavasti hankalampaa. Hyviin käännösratkaisuihin päätyminen voi olla vieraskieliselle hankalaa, eikä lopputulos ole välttämättä kaikilta osin lähtötekstiä vastaava. Hyvä olisikin, jos kääntäjä pystyy käyttämään viittomakielistä konsulttia käännöstyön aikana ja valmiin käännöksen tarkastamiseen. (Roslöf & Veitonen 2006, 110.)

Viittomakieli on haastava ja kiehtova kieli. Viittomakielen tulkin tulee hallita kaksi kieltä ja kulttuuria toimiessaan tulkin tai kääntäjän töissä. Tulkkaukseen ja kääntämiseen auttaa, jos tulkki ymmärtää kuurojen visuaalista kulttuuria. Myös kulttuuriin liittyvien kuurojen keskeisten tapojen, fraasien ja henkilöiden tuntemisesta on hyötyä tulkkaus- ja käännöstilanteita ajatellen. Verrattaessa viittomakielen tulkkausta ja kääntämistä, on tulkkauksessa käytetty aika aina rajallista ja tulkinnosta ei yleensä voi korjata tai toistaa kuin pieniltä osin. Kääntämisessä aikaa on käytettävissä enemmän, käännöstä on mahdollista hioa ja muuttaa sitä useaan otteeseen. Tämän lisäksi käännöstä voidaan tallentaa useissa eri muodoissa, esimerkiksi käyttämällä suomenkielisiä sanaglosseja tai videoimalla käännös nauhalle. (mt.,109.)

Viittomakieltä käännetään hyvin erilaisissa tilanteissa. Myöhemmin tässä opinnäytetyöraportissa esille tuleva skoposteorian mukaan kääntäjän ensimmäinen tehtävä on miettiä käännöksen tarkoitus. Tämä on toimiva malli myös viittomakielen kääntäjälle koska kaikilla käännöksillä on oma tehtävänsä. Yleisin viittomakielisen käännöksen tarkoitus on asiasisällön välittäminen mahdollisemman tarkasti ja oikeakielisesti. Tällöin käännösstrategiaksi valitaan usein semanttista vastaavuutta tavoitteleva strate-

gia. Näin toimitaan usein esimerkiksi informatiivisissa, tiedottavaa asiaa sisältävissä käännöksissä, kuten turvallisuuteen liittyvissä ohjeissa tai tässä opinnäytetyössä lapsen surun käsittelyyn liittyvissä ohjeissa. Informatiivisen tarkoituksen lisäksi käännöksellä voi olla muitakin funktioita, jolloin kääntäjän tulee miettiä kohdetekstikeskeisempää käännösstrategiaa. (mt., 110.)

3.2 Käännösteoriat

Ensimmäiset tiedot käännösteorioista ovat 2000 vuoden takaa. Käännösteoreettisen ajattelun historia on ollut kirjavaa. Käännösteorioissa on monenlaisia suuntauksia, jotka ovat olleet olemassa päällekkäin ja rinnakkain. (Vehmas- Lehto 1999, 20–21.) Käännösteoriat antavat kääntäjälle välineitä ratkaista ja ymmärtää käännösongelmia, joita he kohtaavat työssään. Tietyn käännösteorian ja -strategian valitseminen pakottaa kääntäjän miettimään käännöksen tavoitetta ja tarkoitusta. (Roslöf & Veitonen 2006, 109.) Käännösteorioissa ikuinen kiistakysymys on kuinka tulisi kääntää, kirjaimellisesti vai vapaasti, eli millainen käännös vastaa lähtötekstiä. Toisena pohdinnan aiheena on mietitty millainen on käännösihanne. Tätä pohditaan yhä tänä päivänäkin. Historian aikana on ollut kolme tapaa kääntää ja suhtautua kääntämiseen; *mielivaltainen kääntäminen*, *muodollinen vastaavuus* ja *vapaa käännös*. (Vehmas- Lehto 1999, 20 -21.)

Mielivaltaisen kääntämisen käsityksenä on ollut, että käännettävän tekstin kanssa voi toimia miten vain. Kääntäjät ovat voineet lyhentää tekstiä, muuttaa sen muotoa ja sisältöä kuinka vain. Nykyisten käsitysten mukaan tekstiä voi mukauttaa ja se onkin usein välttämätöntä. Mukauttaminen ei kuitenkaan saa olla mielivaltaista, vaan tekstin poikkeamien täytyy olla perusteltuja. *Muodollinen vastaavuus* on tärkeä ja suosittu kääntämistapa. Pyrkimyksenä on pysyä lähellä lähtötekstin kielellistä muotoa, eli poiketa siitä niin vähän kuin mahdollista. Muodollinen vastaavuus voi olla eriasteista. Periaate on kaikissa kuitenkin sama, eli noudatetaan lähtötekstin kieliasua. Nykyisin käännösteoreettisessa ajattelussa muodollisella vastaavuudella, sanasanaisella kääntämisellä, on hyvin pieni asema. Vaikka tällaista kääntämistä tarvitaan, pyritään turhaa sanatarkkuutta vähentämään, sillä se yleensä heikentää käännöksen

ymmärrettävyyttä ja nautittavuutta. *Vapaalla kääntämisellä* tarkoitetaan lähtötekstin asiasisällön välittämistä, samalla kun pyritään tekemään käännöksen kieliasusta luontevaa tulokieltä. Tällöin tekstiä muovataan käännettäessä niin, että tulokielen merkitysohjeet, lauseopilliset ja tyyllilliset normit tulevat ilmi käännöksessä. Vapaalla kääntämisellä selviää nykyisin hyvinkin pitkälle. (Vehmas- Lehto 1999, 26–30).

Oittisen (1995, 15) mukaan kääntämiseen liittyy myös erilaiset teoreettiset kysymykset. On tärkeää, että kääntäjä kehittää osaamistaan alan tutkimuskirjallisuuden avulla ja hallitsee erilaisia strategioita sekä tuntee erilaisia kielenkäytön normeja. Kääntäjä tarvitsee teoreettista näkökulmaa pohtiessaan konkreettisia kysymyksiä, esimerkiksi kulttuurieroja, kielenkäyttöä eri tilanteissa, tekstin käyttötilannetta ja toimeksiantajan toivomuksia.

Teoreettista tietoa tarvitaan usein myös omien ratkaisujen perustelemiseen. Varsinkin erilaisten käännösteorioiden ymmärtäminen ja eri käännösstrategioiden erilaisuuden hyväksyminen antaa kääntäjälle välineitä oman työnsä hallintaan, analyttiseen tarkasteluun ja käännösratkaisujen perusteluun. (Hytönen 2006, 70). Kääntäminen ilman teoriaa onkin sama kuin kääntäminen ilman silmiä. Tämä tarkoittaa, että kääntää näkemättä, mitä on tekemässä. Se on kääntämistä ilman omaa näkemystä tai itsekritiikkiä. (Chesterman 2001, 341.) Käännösteorioilla voidaan viitata yksittäisiin käännösteorioihin, käännöstutkimuksen teoreettiseen näkökantaan erotuksena käytännön käännöstyöstä sekä käännöstutkimukseen koko sen laajuudessaan. (Hytönen 2006, 66.)

Tutkimusalana käännöstutkimus on varsin nuorta. Verrattaessa kuitenkin puhuttujen kielten ja viittomakielten käännöstutkimusta, on puhuttujen kielten osalta tutkimus hyvin paljon edellä viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen tutkimukseen verrattuna. Tämä tarkoittaa sitä että puhuttujen kielten käännösstrategioita ja –teorioita sovelletaan viittomakieliseen käännökseen. (mt., 66). Varsinkin suomalaisen viittomakielen kääntämistä ei ole tutkittu kovinkaan paljon, mutta siinä pätee samat periaatteet kuin kielten kääntämisessä yleensä.

Yksi tapaa jakaa käännösteoriat on jakaa teoriat kahteen ryhmään sen mukaan, ovatko ne lähtökohdiltaan lähtöteksti- vai kohdetekstikeskeisiä, eli onko käännöksen

määrittävä tekijä suhde lähtötekstin ja käännöksen välillä vai onko suhde uuden lukijan ja käännöksen välillä. Tämä kahtiajako teorioiden ääripäihin havainnollistaa olemassa olevien käännösteorioiden ja niitä noudattavien strategioiden kirjon. Tämän kirjon alta löytyvät monet teorioiden vaihtelevat pääluokat. Pääluokkien sisälläkin on hyvin paljon hajontaa. (mt., 70 – 71.)

3.3 Skoposteoria

Käännösteoriakseni valitsin skoposteorian, joka on yksi tunnetuimmista käännösteorioista. (Hytönen 2006, 71.) Vehmas-Lehdon (2008, 20) mukaan skoposteoria on yksi parhaimmista käännösteoriapohjista sen yleisluonteisen, realistisuuden ja joustavuuden takia. Sen lisäksi skoposteoriaa voidaan soveltaa mihin tekstiin tai tilanteeseen tahansa. (Vehmas-Lehto 2008, 20). Olen samaa mieltä skoposteoriasta ja koin sen tässä käännöstyössä parhaimmaksi vaihtoehdoksi.

Saksalaiset Katharina Reiss ja J. Vermeer kehittävät teorian 1980-luvun alkupuolella yleiseksi, kaikenkattavaksi käännösteoriaksi. Skoposteoriassa käännöksen tarkoitus, sen päämäärä, asetetaan tärkeimmäksi käännöksen kriteeriksi. Teorian mukaan kääntämisessä tärkeintä on huomioida käännöksen, ei lähtötekstin tarkoitus. Teorian kehittäjät Reiss ja Vehmeer eivät pidä edes mahdollisena, että kääntäjä voisi tai edes yrittäisi tarjota samaa informaatiota kuin lähtötekstin tuottaja. Kääntäjä yrittää suorittaa käännöksestään tarkoituksen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla.

Käännöksen skopos, eli tarkoitus, on usein kompleksinen. Skopos on vastaanottajasta riippuva muuttuja, ja skopos voi olla hyvin erilainen kuin lähtötekstin tarkoitus. Skoposteoria ei ota kantaa siihen, tulisiko skopoksen olla kohdeteksti- vai lähtötekstikeskeinen. Hyvän käännöksen käsitteelle on olennaista, että käännös pystyy toteuttamaan oman funktionsa. Teorian mukaan käännös on onnistunut, kunhan se täyttää skopoksensa, eli tarkoituksensa. Tilanteesta riippuen, skoposteoria voi olla joko kohdeteksti – tai lähtötekstilähtöinen käännösteoria. (Hytönen 2006, 71.)

Keinot, joilla käännös toteutetaan, valitaan skopoksen mukaan. (Vehmas-Lehto 1999, 92). Kääntäjä saa skopoksen toimeksiantajaltaan tai asettaa sen itse oman

kokemuksen ja asiantuntemuksensa pohjalta. Tämän jälkeen kääntäjä pohtii millaisilla strategioilla, toimenpiteillä, käänös saataisiin parhaiten toteutettua. (Vehmas-Lehto 2008, 20). Teorian mukaan pääasia siis on, että käänös on hyvä. Hyvän käänöksen käsitteelle on olennaista, että käänös pystyy toteuttamaan oman tarkoituksensa. (Vehmas-Lehto 1999, 92). Skoposteoria on kommunikatiivinen teoria. Kommunikatiivisissa teorioissa otetaan huomioon, että käänöksen vastaanottajilla on todennäköisesti erilaiset tarpeet, taustatiedot ja ajattelutapa kuin lähtötekstin lukijoilla. Tämän vuoksi käänös on rakennettava näiden odotusten mukaan. (Vehmas-Lehto 2008, 21)

3.4 Kääntäjän vastuu

Tässä alaluvussa käsittelen kääntäjän etiikkaa ja vastuuta lyhyesti, sillä aihe on laaja. Mielestäni on kuitenkin tärkeää tietää, kuinka kääntäjä toimii etiikan näkökulmasta. Osaksi omaa opinnäytetyöraporttia haluan tuoda tämän esiin, koska kääntäjän vastuu korostuu ohjeistavissa käänöksissä.

Kääntäjän työ on usein näkymätöntä koska kääntäjä ei vaadi huomiota fyysisellä läsnäololla. Lisäksi käänöksiä tehdään yleensä vain yksi, minkä vuoksi käänös nähdään kieliyhteisössä alkuteoksen edustajana eikä sen tulkintana. (Juva 2005, 24.) Vaikka kääntäjän työ on näkymätöntä, noudattaa kääntäjä silti eettisiä säännöksiä. Kääntäjältä vaaditaan paljon: vähintään kahden kielen erinomainen hallinta, tietoa ja kokemusta näiden kielten rakenteellisista eroista ja kuinka niitä käytetään luontevasti, sekä tuntemusta tekstilajeista. Tämän lisäksi kääntäjältä vaaditaan erityisalojen tuntemusta, erilaisia asiantietoja ja yleissivistystä sekä tietoa eri kulttuureista, yhteiskunnasta, tavoista, ajattelutavasta ja jokapäiväisestä elämästä – nämä kaikki vaikuttavat siihen kuinka tekstiä tulkitaan. Tämän lisäksi kääntäjä tarvitsee hyvää tiedon hankinta taitoa ja kääntämisen teorian tuntemusta ja sen soveltamista. (Vehmas-Lehto 2001, 40–43.)

Kääntäjä tarvitsee siis paljon erilaista tietoa ja taitoa, mutta myös vankan moraalisen selkärangan. Kääntäjän etiikkaan kuuluu, että työ on tehtävä hyvin, olipa se kiitollista tai ei. Työn hyvään suorittamiseen kuuluu muun muassa se, että käänöksen toi-

meksiantaja tietää, mitä käänösperiaatteita kääntäjä on noudattanut. Kääntäjällä on myös oikeus kieltäytyä tehtävästä, jonka hän kokee itselleen ylivoimaiseksi. Tärkeä osa kääntäjän etiikkaa on vaitiolovelvollisuus, kääntäjä ei saa käyttää hyväkseen niitä tietoja, joita kääntäessä saa. (Vehmas- Lehto 1999, 14.) Tiivistettynä kääntäjän moraaliin kuuluvat rehellisyys, huolellisuus, täsmällisyys, moraalinen salassapitovelvollisuus ja lojaalius toimeksiantajalle. (Vehmas-Lehto 2001, 43.)

Käännöstiede on vielä nuori ala, vaikka keskustelua kääntämisestä on käyty vuosituhsien ajan. Kääntäjän etiikka on kulkenut keskusteluissa sivujuonena. Aikaisemmin kääntäjän etiikka on rakennettu uskollisuuden kautta. Nykyään etiikkaa pohditaan monista muistakin näkökulmista. Kääntäjän etiikkaan tarkastellaan muun muassa siitä näkökulmasta, miksi kääntäjä on tehnyt käänöksen. (Koskinen 2001, 374 – 375.)

4 OPINNÄYTETYÖ

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoite on tehdä ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä. Tämä voi olla alasta riippuen esimerkiksi ammatilliseen käytäntöön suuntautuva ohje, ohjeistus tai opastus. Toteutustapana voi olla kohderyhmän mukaan kirja, opas, cd-rom tai kotisivut. Tärkeää on, että toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja sen raportointi tutkimusviestinnän keinoin. (Vilkka & Airaksinen 2003, 9.) Tässä opinnäytetyössä toiminnallinen osuus on viittomakielinen käänös. Käänös tallennetaan DVD:lle, joka tulee Käpy – Lapsikuolemaperheet ry:n käyttöön. Sen lisäksi teen tämän opinnäytetyöraportin. Apunani raportin kirjoittamisessa olen käyttänyt opinnäytetyöpäiväkirjaa, jota olen kirjoittanut koko prosessin ajan. Päiväkirjaan olen kirjoittanut ylös erilaisia ideoita, joita olen saanut mieleeni tämän prosessin aikana, erilaisia pohdintoja sekä tärkeää lähdekirjallisuutta.

4.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöraporttia kirjoittaessa muodostui kaksi tutkimuskysymystä, joihin vastaan tässä raportissa.

Tutkimusmenetelmien avulla vastaan tutkimuskysymyksiini, jotka ovat:

1. Kuinka skoposteorian tiettyjen osien soveltaminen näkyy tässä viittomakielisessä käänöksessä?
2. Mitä käytänteitä olen huomannut kääntäjän vastuun asettavan käänöstä tekeväälle opiskelijalle?

Valitsin nämä tutkimuskysymykseksi sillä aiheet kiinnostavat minua ja haluan perehtyä niihin syvemmin. Kuten aikaisemmin kerroin, skoposteoria on laaja, kattava teoria, jonka soveltamista haluan avata vielä enemmän tämän opinnäytetyön kohdalla. Skoposteorian pohjalta tarkastelen kuinka olen itse ymmärtänyt tämän käänöksen skopoksen, onko se sama kuin lähdetekstillä ja millaisilla toimenpiteillä saavutin käänöksen. Kääntäjän vastuusta haluan opiskelijan näkökulmasta kertoa enemmän. Tutkimuskysymyksiin vastaan teoreettisen, tässä tapauksessa käänös- ja viittomakielialan, kirjallisuuden pohjalta. Toisen kysymyksen kohdalla hyödynsin myös opinnäytetyöpäiväkirjaani sekä havainnointia. Tulokset esittelen myöhemmin kappaleessa 5.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmiä ovat siis toiminnallinen osuus, eli produktion tekeminen, opinnäytetyöpäiväkirjan pitäminen, havainnointi sekä konsultointi. Päämenetelmäni eli toiminnallinen osuus on produktion tekeminen. Tässä opinnäytetyössä se tarkoittaa viittomakielistä käänöstä KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry:lle. Produktin ideana on oppia käytännön ja teorian kautta lisää kääntämisestä ja syventää jo olemassa olevaa tietoa.

Opinnäytetyöpäiväkirjan ideana on opinnäytetyönprosessin dokumentointi. Opinnäytetyö on laaja ja pitkälle ajanjaksolle sijoittuva opintokokonaisuus, minkä takia on hyvä kirjoittaa opinnäytetyöpäiväkirjaa. Päiväkirjaan kirjoitetaan ylös kaikki ideat ja pohdinnat, jotka liittyvät opinnäytetyön aihealueeseen ja tavoitteita, sekä kaikki muutokset, jotka koskevat ideoita, tavoitteita tai toteuttamistapaa. (Vilka & Airaksinen 2003, 19–20.) Oman päiväkirjani jaoin kahteen osaan. Toisessa osassa oli käännökseen liittyvät ideat, glossaukset, korjausehdotukset ja pohdinnat. Glossauksella tarkoitan viittomakielisen kohdetekstin muistiin kirjoittamista. Glossit ovat puhutun kielen puhe-sanoja, jotka kirjoitetaan suuraakkosilla. Ne vastaavat viittoman perusmerkitystä. (Savolainen 2000 192.) Tämän lisäksi kirjoitin myös muistiin kaikki palautteet joita sain käänökseni eri vaiheista, näin pystyin seuraamaan, mitä kaikkea minun tulisi kehittää lopulliseen käännökseen mennessä. Toinen osa opinnäytetyö päiväkirjastani oli opinnäytetyöraportista. Tämän osan aloitin suunnittelemalla opinnäytetyöraportin eri luvut. Jokaiselle luvulle varasin päiväkirjastani yhden A4– sivun, johon pystyin kirjoittamaan ylös mitä haluan kyseisessä luvussa kertoa. Näin ideat oli helppo linkittää aina yhteen lukuun ja tietoperustaa oli helpompi rajata.

Havainnoinnin avulla saadaan tietoa, toimivatko ihmiset niin kuin he sanovat toimivansa. Havainnointi on työlästä, mutta sillä saadaan välitöntä, suoraa tietoa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 207–209.) Tässä opinnäytetyössä käytin havainnointia itseeni. Tulokset tallensin opinnäytetyöpäiväkirjaani. Konsultoinnilla tarkoitan asiantuntijoiden, tässä tapauksessa äidinkieleltään viittomakielisten tai alalla pitkään työskennelleiden henkilöiden, mielipiteitä käännöksestä. Koska en ole äidinkieleltäni viittomakielinen, minun on vaikea havaita virheet kohdetekstissä. Omalle käännökseleelle tulee myös helposti sokeaksi ja virheitä on vaikea havaita. Konsultoinnin avulla sain apua erilaisten käsimuotojen korjaamiseen, ehdotuksia erilaisiin lauserakenteisiin ja viittomaehdotuksia. Konsultoinnilla on erityisen tärkeä osa kun tehdään käännöstä vieraaseen kieleen.

5 PRODUKTION TOTEUTUS

Kuten aikaisemmin mainitsin, idea opinnäytetyöhöni lähti ajatuksesta, että haluan tehdä niin sanotusti hyödyllisen ja tärkeän opinnäytetyön. Opinnäytetyön, jolle joskus toivottavasti on käyttöä ja josta on apua. KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry:n opaslehtisestä oli jo aikaisemmin käännetty ensimmäinen osio viittomakielelle, joten tuntui luonnolliselta jatkaa tätä työtä. Tiesin myös että KÄPY ry haluaa aiheelle yhä jatkoa. Opinnäytetyöni aloitin tutustumalla KÄPY ry:n ”*Miten tukea lasta kun läheinen on kuollut?*” oppaaseen. Aloin työstämään käännoästä lokakuussa 2014. Luin lähdetekstin ja listasin jokaisesta oppaan kappaleesta mielestäni tärkeimmät asiat. Näillä listauksilla pyrin siihen, että jokaisesta kappaleesta saataisiin välitettyä se pääpointti viittomakielelle päin. Tämän jälkeen aloin pohtimaan millaisen käännoäsmallin ja teorian mukaan kääntäisin tekstini. Täytyy myöntää, että kuva käännoäksen tekemisestä oli alussa hyvin ruusuinen. Vasta työhön paneutuessa huomasin mitä kaikkea kääntäminen itsessään vaatii ja kuinka paljon eri teorioita kääntämiseen liittyy.

Käännoästavakseni valitsin *mentaalisen käännoäsmallin ja typologis- kontrastiivisen kuvausmallin* sekoituksen. Käännoäsmalleihin tutustuin *Käden käännoässä – Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä*-kirjan kautta. Luvussa seitsemän esitellään Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijoiden käyttämiä käännoäsmalleja, jotka voidaan jakaa kolmeen eri malliin: *mentaaliseen, typologis- kontrastiiviseen ja semanttiseen käännoäsmalliin*. *Mentaalista käännoäsmallia* soveltamalla kääntäjät tekevät ensin käännoästä ajatuksen tasolla, jonka jälkeen käännoästekstiä analysoidaan tarkemmin ja muokkaamalla tekstiä kääntävät sen kohdekieliseksi luonnokseksi. Luonnosta tarkistetaan ja toimivuutta testataan muilla viittomakielentaitoisilla. (Roslöf & Veitonen 2006, 115.) Minun opinnäytetyössäni tarkastajina toimivat lehtori koulultamme ja muutama henkilö Jyväskylän yliopistolta. Mentaaliseen käännoäsmallin prosessiin kuuluu useita käännoäksen korjausvaiheita. Mallia hyödyntäessä lopullinen käännoä muotoutuu tekijöidensä näköiseksi. Prosessin aikana tekstiä viitotaan vapaasti ilman suomenkielistä lähdetekstiä, jolloin se saa viittomakielelle tyypillisiä elementtejä: paikantamista, osoituksia ja ilmeitä. Yleensä prosessi on pitkäkestoinen ja monivaiheinen. Tavoitteena on mahdollisemman virheetön käännoä. (mt., 115.)

Typologis- kontrastiivisen kuvausmallissa verrataan koko käänösprosessin ajan molemmin kielten typologisia yhtäläisyyksiä ja eroja toisiinsa. Typologialla tarkoitetaan kielten tarkastelua niiden kielellisten-, rakenteellisten ja sanastollisten – ominaisuuksien mukaan. (Tieteen termipankki 2015). Mallissa työ tapahtuu lähdekielen muodon pintarakenteesta kohti kohdekielen muotoa. Kääntämiseen sovellettuna mallissa suomenkielinen lähdeteksti muokataan ensin isoille kirjaimille, minkä jälkeen sanajärjestystä muutetaan niin, että verbiviittomat siirretään lauseiden loppuun viittomakielen sanajärjestyksen mukaisesti. Toisessa vaiheessa teksti glossataan ja kysyvät tai kielivät viittomat sijoitetaan lauseiden loppuun verbiviittomien jälkeen viittomakielen sanajärjestyksen mukaisesti. Kolmannessa vaiheessa poistetaan sanat, joita ei suomalaisessa viittomakielessä käytetä. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi konjunktiot ja olla verbi. Viimeisessä vaiheessa alkaa kääntäminen. Tällöin huomioidaan kohdekieli ja kulttuuri. Tekstiin lisätään myös viittomakielen mukaisia lisäyksiä, selityksiä ja poistoja.

Semanttisessa käänösmallissa pyritään löytämään lähdetekstin merkitys ja tuottaa merkitys toisella tavalla näkyväksi, esimerkiksi piirtämällä tai tekemällä käsitekartan. Tämän jälkeen prosessin alkuperäinen lähdeteksti hylätään ja hahmotellusta piirroksista tai käsitekartasta tuotetaan mahdollisemman oikeakielinen ja –kulttuurinen käänös. Käytännön toteutustavoiltaan ja kohdetekstin aseman korostamisen osalta semanttinen viittomakielen käänösmalli muistuttaa joitakin kohdetekstilähtöisiä käänösstrategioita, jotka on tehty puhuttujen kielten kääntämisen tarpeisiin. (mt., 116 – 117.)

Näistä kolmesta mallista *mentaalinen käänösmalli* oli minulle tutuin. Tätä mallia olemme käyttäneet koulussa tehdessämme viittomakielisiä käänöksiä. Mentaalinen käänösmalli on myös minulle paras malli vaihtoehtona siinä mielessä, etten ole äidinkieltäni viittomakielinen ja käänöstä tehdessä tarvitsen konsulttoijien apua. Sovelsin myös *typologis- kontrastiivista kuvausmallia*. Aloittaessani käänöksen tekemistä lähdin liikkeelle siitä, että ensin kirjoitin glossit paperille mahdollisemman viittomakielisessä järjestyksessä. Tämän jälkeen en koskenut lähdetekstiin tai glossauksiin muutamaan päivään. Seuraavan kerran kun jatkoin kääntämistä, katsoin vain kirjoittamiani glosseja. Huomasin, että suomenkieli oli vaikuttanut hyvin paljon sanajärjestykseen. Kuten puhuttujen kielten sanat, myös viittomakielen viittomat rakentuvat

pienemmistä yksiköistä. Näitä rakenneyksikköjä ovat käsimuodot, paikka, liikkeet, orientaatiot ja ei- manuaaliset elementit. Ei- manuaalisilla elementeillä tarkoitetaan viittomaan liittyvien suun asentoja ja liikkeitä. (Jantunen 2003, 27 – 28.) Käsimuodolla tarkoitetaan sormien asentoa viittoman aikana, paikalla tarkoitetaan kohtaa, jossa käsi sijaitsee. Liikkeellä tarkoitetaan usein käden tekemää liikettä, orientaatiolla taas kämmenen ja sormien suuntautuneisuutta. Ei- manuaalisilla elementeillä tarkoitetaan viittomiin kuuluvia suun asentoja ja liikkeitä. (mt., 28.) Aloin muokkaamaan glosseja enemmän viittomakieliseen järjestykseen, siirtämällä osan verbeistä loppuun. Tämän jälkeen lisäsin loppuun muun muassa paikannuksia. Ilmeen halusin pitää mahdollisemman neutraalina käänöksessä. Käänöksestä löytyi kuitenkin tiettyjä kohtia, missä viittomakieleen kuuluu ilmeet, näitä ovat esimerkiksi kysymyslauseet. (Jantunen 2003, 97.) Näihin kohtiin lisäsin tarvittavat ilmeet ja eleet.

Ensimmäinen viittomakielinen käänös oli valmis tammikuussa 2015. Tässä vaiheessa en ollut vielä uskaltanut lähteä irrottautumaan lähtötekstistä. Samaan aikaan aloin myös kirjoittamaan raporttia opinnäytetyöstä. Raportin kirjoittaminen tuki hyvin paljon käänöksen tekemistä. Raporttia kirjoittaessa oli pakko tutustua lähdekirjallisuuteen, jonka kautta tieto kääntämisestä syveni kokoajan. Ensimmäisen version käänöksestä lähetin tarkastettavaksi Kuopion Humanistisen ammattikorkeakoulun kampuksen viittomakieliselle lehtorille, jonka korjausehdotusten perusteella tein toisen version. Tarkistus- ja konsultointivaiheessa tarkasteltiin viittomakielen ominaisuuksia käänöksessä, ja usein jouduinkin korjaamaan kyseisiä kohtia. Ensimmäisen palautteen jälkeen keskityin korjaamaan yksittäisiä viittomia, joissa oli epäselvyyksiä tai viittomat olivat epätarkkoja. Viittomien tarkat ilmaisut tarkistin suomalaisen viittomakielen verkkosanakirjasta SUVI:sta ja korjasin viittomia lehtorin ehdotusten ja ohjeiden mukaan.

Helmikuussa 2015 aloin kuvaamaan toista käänöstä. Tässä vaiheessa olin jo tutustunut enemmän käänöskirjallisuuteen ja – teoriaan. Tämän pohjalta käänöstä oli helpompi lähteä viemään tiettyyn haluamaani suuntaan. Olin kuitenkin vielä hyvin lähellä suomenkieltä. Koin, että jos irrottaudun liikaa suomen kielen rakenteesta, voin vahingossa päätyä kielelliseen virheeseen, joka muuttaa käänöstä ja sen tarkoitusta. Toisen version lähetin Jyväskylän yliopistolle ja uudelleen tarkastettavaksi Kuopion kampuksen lehtorille. Vasta toisen käänöksen ja konsultoinnin jälkeen pystyin irrottautumaan lähtötekstistä ja hahmottamaan paremmin viittomakielisiä ilmaisuja.

Käännöstä tehdessäni huomasin kuinka vaikeaa lähdetekstistä irrottautuminen välillä oli. Konsultoinnista oli suuri apu käännöstä työstäessä. Käännöstä tehdessä omille virheilleen tuli nopeasti sokeaksi. Harjoittelin myös käännöksen viittomista. Näin sain viittomakielelle tyypillisiä elementtejä tekstiin. Viimeisen ja virallisen käännöksen kuvasin huhtikuussa 2015.

5.1 Ongelmat ja ratkaisut

Käännöstyötä tehdessä törmää aina tietynlaisiin ongelmiin. Kielet ovat erilaisia, ja ne jaottelevat todellisuutta eri tavoin. (Vehmas-Lehto 2006, 88). Käännöstä tehdessäni törmäsin sanastollisiin ongelmiin. Kaikille suomenkielisille sanoille ei löytynyt viittomakielistä vastinetta, tällöin jouduin pohtimaan millä tavalla asia saataisiin kerrottua eri tavalla, muuttamatta kuitenkaan merkitystä. Tässä luvussa esittelen muutamia ongelmia, joita jouduin opinnäytetyöni aikana pohtimaan.

Eri kielistä löytyy eri määrä sanastoa eri elämänaloilta sen mukaan, kuinka tärkeä kyseinen alue on ollut kyseiselle kansalle. Esimerkiksi kuuroilla ei ole ollut tarvetta musiikkia ilmaiseksi viittomille, joten kielestä ei niitä kovin paljon löydy. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että viittomakieli olisi alkeellisempaa tai köyhempää puhuttuihin kielisiin verrattuna, vaan viittomakielisten tapa hahmottaa maailmaa on erilainen. Viittomakielessä on myös vähän eristysalojen käännösvastineita, tämä johtuu muun muassa siitä että viittomakieltä on aikojen saatossa käytetty hyvin vähän muissa kuin arkitilanteissa. Vasta viime vuosien aikana opiskelutulkkaus on laajetessaan aiheuttanut tarvetta erityisalojen käännösvastineille. Tilanne voi olla hankala aloittelevalla kääntäjälle, joka haluaisi suomenkieliselle käsitteelle yksiselitteisen viittomakielisen vastineen. (mt., 88).

Kaikista kielistä löytyy kulttuurisidonnaista, vastikkeetonta sanastoa, jota ei tunneta toisissa kulttuureissa. Myös viittomakielistä käännöstä tehdessä voi tulla vastaan suomenkielisiä käsitteitä, joille kääntäjä ei tiedä tai löydä täsmällistä viittomakielistä vastinetta. (Roslöf & Veitonen 2006, 112.) Käännöstäni tehdessä törmäsin muuta-

maan tällaiseen tilanteeseen, missä suomenkieliselle sanalla ei löytynyt viittomakielestä vastinetta. Yleisesti päädyin aina välittämään suomenkielisen sanan viittomakielelle sormittamalla, eli suomenkielisen sanan muoto visuaalistetaan viittomakielelle sormiaakkosin, jonka jälkeen parafrasoin käsitteen. Parafrasointi tarkoittaa selventämistä, kielellisen ilmauksen esittämistä toisin sanoin tai toisessa muodossa. (mt., 112.) Tässä tapauksessa, selitin mitä käsite tarkoittaa, esimerkiksi lähtötekstissä puhuttiin toissijaisesta vanhemman menettämisestä. Viittomakielestä ei löydy suoraa vastinetta kyseiselle käsitteelle. Päädyin siis sormittamaan sanan toissijainen, jonka jälkeen kerroin mitä kyseisellä asialla tarkoitetaan (kriisin aikaa vanhemman voimat hupenevat niin, että lapsi menettää vanhempansa hetkeksi psyykkisellä tasolla). On kuitenkin tärkeää tietää, ettei kääntäjän tehtäviin kuulu kaikkien asioiden perusteellinen selittäminen tai avustaminen. On kuitenkin mahdollista löytää tietyn sanan merkitykselle mahdollisemman oikeakielinen ja kulttuurisesti korrekti ilmaisutapa. (mt., 112). Opinnäytetyöni toinen tutkimusongelma käsitteli skoposteorian tiettyjen osien soveltamista tässä viittomakielisessä käännöksessä. Kuten aikaisemmin mainitsin, skoposteoriassa tärkeintä on välittää käännöksen skopos, eli tarkoitus. Seuraavaksi esittelen muutamia ongelmia, joita kohtasin käännöstä tehdessä. Suurin osa näistä ongelmista koski suomenkielisiä sanoja, joille ei löytynyt vastaavaa viittomaa. Jouduimme konsulttien kanssa pohtimaan viittomia, joiden tarkoitus olisi sama, mutta merkitys ei muuttuisi. Opinnäytetyössäni skopoksena on välittää lapsen surun käsittelyyn liittyvät ohjeet mahdollisemman tarkasti viittomakielelle. Seuraavien viittomien tarkoitusta oli mietittävä tarkkaan, jotta ne eivät vaikuttaisi kielteisesti käännöksen skopokseen.

Eräässä konsultointikeskustelussa pohdimme viittomaa MENETYS ja sanan merkitystä suomen kielessä ja viittomakielessä. Suomen kielessä sana ”menetys” käytetään kuolemaan liittyvässä kontekstissa. Yleisesti ottaen suomen kielessä myös ”kierrellään ja kaarellaan” paljon ja asioita ei ilmaista suoraan. Viittomakielessä ei kuitenkaan tätä samaa kiertämistä ole, vaan asiat ilmaistaan suoraan. (Pippuri 2015.) Tämän vuoksi korvasin osan menetys sanoista viittomalla KUOLEMA, koska sana tarkoitti samaa siinä kontekstissa. Viittoman MENETYS käyttö olisi lisännyt turhaa sekavuutta tekstiin. Halusin kuitenkin tekstiin hieman vaihtelua, joten linkitin nämä kaksi sanaa toisiinsa, jolloin pystyin myös välillä käyttämään viittomaa MENETYS viittoman KUOLEMA sijasta. Korvasin myös sanan rituaali viittomalla TAPA, koska en löytänyt

viittomakielestä viittomaa sanalle rituaali. Merkitys kuitenkin säilyy samana. Kiintymyssuhde sana tuotti minulle päänvaivaa paljon. Sanalle ei tuntunut löytyvän yleisesti käytettyä viittomaa. Konsultoinnin aikana sanalle löytyi kuitenkin kaksi eri viittomaa sekä yksi ehdotus selittää mitä sana tarkoittaa. Lopullisessa versiossa päädyin käyttämään viittoma yhdistelmää TUNNE+VAHVVA+SUHDE, jonka jälkeen viittomakielisillä sormiaakkosilla sormitin sanan ilmaan. Sormiaakkosten tuottamista peräkkäin sanotaan sormittamiseksi. Yleensä suomalaisessa viittomakielessä sormitetaan silloin kun: halutaan esittää puhutun kielen sanoja joilta puuttuu viittomakielinen vastine, kuulijalle käsitettä vastaava viittoma on outo ja ei haluta viitata käsitteeseen tai sen muotoon. (Jantunen 2003, 78–79.) Tässä tapauksessa valitsin siis uuden sanan vierelle sormituksen, jotta vastaanottaja ymmärtää mistä on kyse ja käännöksen skopos ei kärsi.

Konsultoinnin aikana tuli puheeksi myös viittomakieleen liittyvä kohdentaminen, jossa jokin tietty asia tai esine kohdistetaan tiettyyn tilaan viittojan edessä. (Pippuri 2015). Ensimmäisissä luonnoksissa olin kohdentanut viittoman LAPSI oikealle. Konsultioijan kanssa käymässä keskustelussa tulimme kuitenkin siihen tulokseen, että olisi viisaampaa kohdentaa lapsi suoraan eteeni. Näin muiden asioiden viittaaminen lapseen olisi helpompaa. Lapsi on myös keskiössä suomenkielisessä tekstissä, joten tämän siirtäminen myös viittomakieliseen käännökseen tuntui loogiselta. Tämä lopullinen ratkaisu auttoi myös käännöksen tarkoituksen edistämistä, koska viittomakielelle pystyttiin välittämään kuva juuri lapsen keskeisestä asemasta lähtökielessä.

5.2 Skoposteorian osien soveltaminen

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli kuinka tiettyjen skoposteorian osien soveltaminen näkyy tässä viittomakielisessä käännöksessä. Kysymykseen vastaan kään-
nös kirjallisuuden ja omien havaintojen pohjalta. Kuten aikaisemmin mainitsin kappaleessa 3.3, skoposteoria on kaiken kattava käännösteoria. Skoposteorian mukaan kääntäminen on yksi toiminnan muoto, kuten kaikella toiminnalla, myös kääntämisellä on päämäärä. Skoposteorian perimmäinen idea on siis että kääntämisessä kaikkien tärkeintä on ottaa huomioon käännöksen tarkoitus. Keinot, joilla käännös valitaan, tehdään käännöksen skopoksen eli tarkoituksen mukaan. Skopos on myös vastaanottajasta riippuva muuttuja (Reiss & Vermeer 1989, 58; Vehmas-Lehto 1999,

93.) Skoposteoriasta valitsin seuraavat osat tarkasteltavaksi: käännöksen tarkoitus, toimintamallien valitseminen

Skoposteorian perustajan Vermeerin (Vermeer 1989; Vehmas- Lehto 1999, 95) mukaan kääntäjä toimii toimeksiannosta. Toimeksianto voidaan määritellä pyynnöksi tai ohjeeksi suorittaa jokin toiminto. Kääntäjä voi itse myös antaa toimeksiannon. Toimeksiannon yhteydessä ei käännöksen tarkoitusta aina mainita. Yleensä kuitenkin käännöksen tarkoitus, vastaanottajakunta ja muut tarvittavat tiedot ilmenevät tilanteesta. Toimeksiannon tulisi kuitenkin sisältää mahdollisemman paljon yksityiskohtaista tietoa: käännöksen päämäärä ja ne ehdot, joilla päämäärä on saavutettava. Toimeksiantajan kanssa tulee keskustella myös käännöksestä ja ratkaisuihin, joihin kääntäjä on päätenyt käännöksen aikana. Jos toimeksiantajalla ei ole toiveita sen suhteen millaisen käännöksen hän haluaa, kääntäjä päätelee skopoksen itse.

Tehtävänäni oli kääntää siis lapsen surua käsittelevä teksti suomalaiselle viittomakielelle. Sain käännöksen tekemiseen tilaajaltani melko vapaat kädet, kunhan tekstin idea välittyi mahdollisemman hyvin viittomakielelle. Käännöksen skopos, eli tarkoitus on tässä tapauksessa välittää ohjeet aikuiselle ihmiselle kuinka lasta voidaan tukea surun keskellä. Tämän lisäksi tarkoituksena on lisätä aikuisen ihmisen tietoa, mitkä kaikki asiat vaikuttavat lapsen tapaan surra ja surusta toipumiseen. Tässä käännöksessä lähdetekstillä ja tulotekstillä on sama skopos, vain kielet ovat erilaiset. Kun käännöksen skopos on selvitetty, tulee kääntäjän pohtia mitä toimenpiteitä käyttäen hän tekee käännöksen, jotta skopos välittyy tulotekstin lukijoille. Ideana on välittää ohjeistava teksti mahdollisemman sujuvasti viittomakielelle päin. Kuten aikaisemmassa luvussa kerroin, aloin omaa käännöstä tehdä mentaalisen ja typologiskontrastiivisen käännösmallin mukaan. Tehtyäni ensimmäisen käännöksen, sen toimivuutta testattiin konsulttoijien kautta. Jokaisen konsultoinnin jälkeen korjasin kielellisiä virheitä, jotta lopputulos olisi mahdollisemman sujuva. Viittomakielessä pyrin mahdollisemman suoraan tekstiin, koska viittomakieleen kuuluu, että asiat ilmaistaan suoraan. (Pippuri 2015.)

Skoposteoriassa kääntäjän ajatellaan olevan kulttuurien välisen viestinnän asiantuntija, joka valitsee aina tehtävään sopivan strategian. Skoposteoria on saanut kritiikkiä siitä, että se antaa kääntäjälle liian vapaat kädet, eikä kääntäjällä näytä olevan vel-

voitteita alkutekstiä tai sen kirjoittajaa kohtaan. Tämän vuoksi Christiane Nord on luonut skoposteoriaan eettisen ulottuvuuden täydentämällä teoriaa lojaalisuuden käsitteellä. Käsitteellä Nord tarkoittaa kaksisuuntaista sitoutumista sekä lähtö- että kohdetekstin tilanteeseen ja kääntäjän vastuuta niin lähtötekstin lähettäjälle kuin kohdetekstin vastaanottajalle. Lojaalisuuden käsitteeseen liittyy vahvasti kääntäjän näkyvyys. Nordin mukaan kääntäjällä on velvollisuus tehdä tiettäväksi niin lukijoille, toimeksiantajalle kuin mahdollisesti myös alkutekstin kirjoittajalle, jos hän toimii muiden osapuolten odotuksia vastaan. (Koskinen 2001, 380.)

Käsittelen seuraavassa luvussa tarkemmin kääntäjän vastuuta opiskelijan näkökulmasta ja omien havaintojeni pohjalta. Pohdin tässä hieman kuitenkin skoposteoriaan luotua lojaalisuuden käsitettä. Mielestäni on totta, että skoposteoria antaa kääntäjälle hyvin vapaat kädet käännettävän tekstin suhteen. Käännöksessäni pysyin kuitenkin lähellä lähtötekstiä, vaikka tein muutamia sanastollisia muutoksia. Tämä opinnäytetyöraportti toimii selityksenä valinnoille ja muutoksille, joita olen tehnyt käännöksen aikana.

5.3 Kääntäjä-opiskelijan vastuu

Toisen tutkimuskysymykseni avulla halusin selvittää millaisia toimintamalleja kääntäjän vastuu antaa käännoistä tekeväälle opiskelijalle. Tähän kysymykseen vastaan käännoiskirjallisuuden teorian ja oman havainnoinnin avulla. Tulokset eivät siis ole yleistettävissä. Kääntäjän vastuuta esittelin tarkemmin luvussa 3.5

Kääntäjä on kääntämisen asiantuntija. Näin ollen kääntäjän vastuulla on päättää, miten esimerkiksi käännos voidaan toteuttaa. Asiantuntijana kääntäjällä on myös vastuu päättää, ottaako hän toimeksiannon vastaan. Kääntäjän tulee myös selvittää toimeksiantajalle, millaisin keinoin hänen toivomaansa lopputulokseen voidaan päästä. Skopoksen asettamisen jälkeen päätetään, kuinka käännos toteutetaan, jotta päästäisiin mahdollisemman hyvään tulokseen sekä mitä muutoksia käännoseen on tehtävä lähtötekstiin verrattuna. Asiantuntijan mielipidettä tulee kunnioittaa. Asiantuntijal-

le asetetaankin korkeat vaatimukset, koska hän on vastuussa siitä, että käännös vastaa tarkoitustaan. (Vermeer 1989; Vehmas-Lehto 1999, 96–97.)

Opiskelijan näkökulmasta kääntäjän vastuu on suuri. Havaintojeni kautta koen, että kääntäjän vastuusta eniten pohdiskeltavaa antaa kääntäjän etiikka. Mielestäni kuitenkin käännöstä tekevää opiskelijaa koskee sama etiikka kuin ammattitasaista kääntäjää. Olen sitä mieltä että opiskelijan tulee kantaa samaa vastuu kun ammattilaisen ryhtyessään tekemään käännöstä. Koen, että varsinkin viimeisen vuoden opiskelijoilta odotetaan jo ammattimaista lopputulosta käännökseen. Käännöksen laatuun tulee kuitenkin aina vaikuttamaan se, onko henkilö äidinkieleltään viittomakielinen vai ei. Verrattuna ammattilaiseen, opiskelija myös yleensä itse valitsee käännettävän tekstin. Tällöin hän joutuu alusta saakka pohtimaan eettisesti onko tarpeeksi pätevä kyseisen tekstin kääntäjäksi. Omalla kohdallani koin tämän suurimmaksi pohdinnan aiheeksi; olenko tarpeeksi pätevä tekemään viittomakielisen käännöksen? Opiskelijan tulee myös olla valmis ottamaan kriittinen palaute vastaan käännöksestä. Voi olla, että tulokieltä äidinkielenään puhuvat eivät ole tyytyväisiä käännöksen laatuun, mutta vastuu käännöksestä on silti kannettava.

Vehmas-Lehdon (1999, 12–13.) mukaan kääntäjältä vaaditaan monia positiivisia kykyjä ja taipumuksia: kielilahjakkuutta, laajaa yleistietoa, sinnikkyyttä, innokkuutta ja halua kartuttaa jo olemassa olevaa tietoa. Tämän lisäksi kääntäjä on monesti myös ristiriitatilanteessa, mihin suuntaan hänen tulisi kehittää tietojaan, koska kaikkeen eivät voimat riitä. Ristiriitatilanteessa on tärkeää muistaa, että yhden ihmisen ei tarvitse venyä joka suuntaan. Koulutuksen ja työelämän kautta kääntäjä oppii tiedon hankkimiseen nopeita ja tehokkaita tapoja. Kääntäjältä vaadittavien ominaisuuksien puute ei välttämättä mielestäni estä tekemästä käännöksiä, mutta voi vaikuttaa käännöksen laatuun ja lopputulokseen. Uskon, että kääntäjän työhön myös valikoituu tietynlaisia ihmisiä. Havaintojeni kautta voin sanoa, että mielestäni näillä piirteillä on tärkein osa käännöksen onnistumisen kannalta. Käännösprosessi on niin pitkäkestoinen, että kääntäjältä ja opiskelijalta vaaditaan sinnikkyyttä viedä käännös kunnialla loppuun saakka. Työ on myös hyvin itsenäistä ja vaatii luottoa omiin taitoihin.

Kääntäjän etiikkaan taas kuuluu, että työ tehdään hyvin, kääntäjä kertoo toimeksiantajalleen ratkaisuksista, joita tekee ja kieltäytyy tehtävistä jotka ovat ylivoimaisia. Tämän

lisäksi kääntäjällä on vaihtoehtoisuus. (Vehmas-Lehto 1999, 14.) Kääntäjän etiikka on koulun kautta minulle tuttu. Olemmehan neljän vuoden aikana opetelleet viittomakielentulkkien eettistä säännöstöä, ja osa näistä säännöistä pätee myös kääntäjään. Etiikasta haastavammaksi koin työn tekemisen hyvin. Päämääränä on totta kai mahdollisemman sujuva käännös kohdekielelle, mutta kielen opiskelijana omia ratkaisujaan joutuu kyseenalaistamaan. Esimerkiksi ”olenko tarpeeksi pätevä tekemään nämä muutokset tekstiin”. Konsulttien avun merkitys korostuu opiskelijan käännöstyössä. Onnistunut käännös lisää mielestäni opiskelijan luottoa omiin taitoihin, jolloin hän todennäköisesti jatkaa tulevaisuudessa käännöstöiden tekemistä.

Jos lähtökohtana pidetään ajatusta, että kääntäjän tehtävä on esimerkiksi parantaa naisen asemaa yhteiskunnassa, tasapainottaa kulttuurivaihdon epäsuhtaa, edistää kulttuurien välistä vuorovaikutusta tai tässä tapauksessa edistää viittomakielisten kielellisiä oikeuksia ei kääntäjän työn onnistumista tai oikeutusta voida mitata tarkastelemalla pelkästään tekstien välisiä suhteita. Tällöin kääntäjän etiikkaa on tarkasteltava laajemmassa yhteydessä. Toiminnan hyväksyttävää on arvioitava niin ideologisen perustan hyväksyttävyyden kannalta kuin arvioimalla tilanteen oikeudenmukaisuutta käännöstapahtuman muiden osapuolten näkökulmasta. (Koskinen 2001, 380.) Tämä on mielestäni tärkeää ottaa huomioon kun arvioidaan opiskelijoiden tekemiä käännöksiä. Opiskelijoiden tekemien käännösten kohdalla on mielestäni otettava huomioon, miksi opiskelija on halunnut tehdä käännöksen. Toisaalta tässä ongelmaksi tulee se, onko oikein viittomakielisiä kohtaan tehdä käännöstyötä, joka ei välttämättä laadultaan vastaa tiettyä tasoa.

Mielestäni Oittinen ja Mäkinen (2001, 15) ilmaiseva oikein hyvin mikä on koulutuksen merkitys opiskelijalle, varsinkin kääntämisen etiikan näkökulmasta. Koulutus on kääntäjille tärkeä asia. Perusteellinen koulutus ei tee alan opiskelijasta koskaan valmista ammattilaista, koulutus antaa kuitenkin kääntäjäopiskelijalle tervettä itsekritiikkiä, eikä opiskelija ota enää surutta vastaan millaista työtä hyvänsä. Ammattikäntäjä tietää omat rajansa ja tarttuu vain niihin töihin, jotka koee hallitsevansa. Koulutuksen perustarkoituksena voidaan ymmärtää, se että kääntäjäopiskelijat oppivat ammattimaista suhtautumista kääntäjän ja tulkin työhön. Opiskelijat oppivat tarkastelemaan eri näkökulmista työtehtäviä ja toimeksiantoja. Koulutuksen aikana opiskelijat

oppivat myös erilaisia käännostrategioita, joista voi valita parhaan aina tilanteen mukaan.

Millaisia käytänteitä huomasin siis kääntäjän vastuun asettavan käännöstä tekeväälle opiskelijalle? Opiskelija joutuu painimaan eettisten kysymysten kanssa ja pohtimaan omia taitojaan. Opiskelijalta vaaditaan tiettyjä luonteenpiirteitä hyvän käännöksen aikaan saamiseksi. Opiskelija joutuu ka myös kantamaan vastuun käännöksensä toimivuudesta. Opinnäytetyönä kääntäminen antaa pienen raapaisun siitä, mitä kääntäminen todellisuudessa on. Opiskelijan kuitenkin oppii prosessin aikana niin kääntämisestä kuin itsestäkin ja tiedostaa millaisesta työnkuvasta on kyse.

6 POHDINTA

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on oppia kääntämisestä lisää käytännön ja teorian kautta ja syventää jo olemassa olevaa tietoa. Idea opinnäytetyöni aiheeseen tuli melko myöhään. Toisen opiskeluvuoden aikana päätin, että haluan tehdä käännöksen opinnäytetyönäni. Koulussa emme paneudu kovin paljon käännösten tekemiseen, mutta aihe kuitenkin kiinnostaa minua ja niin päädyin tähän toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Idea jatkaa KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry:n opasta tuli vuoden 2014 kesän aikana. Opinnäytetyöni toteutus alkoi syyslukukaudella 2014. Kevään aikana olin jo koulun kautta saanut tiedon, että KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry kaipasi jatkoa heidän oppaansa kääntämiselle. Aikaisempi käännös oli tehty vuonna 2012 opinnäytetyönä (Hyödynmaa 2012). Olin jo aikaisemmin päättänyt tehdä toiminnallisen opinnäytetyön. Opiskeluvuosien aikana olin huomannut, että käytännön kautta opin parhaiten. Koulutuksemme aikana emme loppujen lopuksi perehdy kääntämiseen kovinkaan syvästi. Olin kuitenkin kiinnostunut kääntämisestä aiheena. Syksyllä päädyin ajatukseen, että jatkaisin oppaan kääntämistä KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry:lle sen tarpeellisuuden ja kiireellisyyden takia.

Työn aloittaminen sujui hyvin. Olin hieman jäljessä aikataulusuunnitelmastani, mutta sain toteutettua kaikki päämääräajassa. Kääntämisen aloitin siis syksyllä 2014 ja lopullisen version käännöksestä sain valmiiksi keväällä 2015. Apuna käännöksen tekemisessä käytin aiemmin mainitsemiani konsultteja. Skoposteorian valitsin käännöspohjakseni ensimmäisen käännöksen jälkeen. Ensin ajattelin pyrkiä mahdollisemman suoraan ja muodolliseen vastaavuuteen. Huomasin kuitenkin, että kohdekielen tekstin sujuvuus kärsi tästä. Minun täytyi siis ottaa kääntäjänä enemmän vastuuta ja uskaltaa irrottautua lähdetekstistä. Konsulttien avulla opin luottamaan paremmin omiin taitoihini ja kykyyni tehdä perusteltuja muutoksia kohdekieleen päin.

Käännöstä tehdessä konsulttien määrä oli kuitenkin pienempi, mitä alun perin ajattelin. Viittomakielisen käännöksen laatuun vaikuttaa tosiaan, etten ole äidinkieleltäni viittomakielinen. Vaikka pyrin mahdollisemman sujuvaan käännökseen, voi joitakin virheitä käännöksessä esiintyä. Produktin aikana opin hyvin paljon kääntämisestä. Kääntämisen historia ja käännösteorioiden laajuus tulivat hyvin tutuiksi, samoin kääntäjän vastuu ja etiikka. Skoposteoriaan keskittyminen antoi hyvän pohjan, kuinka jonkin teorian pohjalta kääntämien helpottaa työtä. Kääntäjän työn koen haastavaksi, mutta myös palkitsevaksi. Oman työn näkeminen konkreettisena versiona tuntui erittäin palkitsevalta. Alun perin ajattelin käännökseen viittomakielistä henkilöä. Päädyin kuitenkin aikataulutuksen takia viittomaan tekstin kohdekielelle, näin pystyisin kantaamaan täyden vastuun käännöksestä ja sen ulkoasusta.

Käännöksen laatua miettiessä on hyvä pohtia millainen on hyvä käännös ja millainen on huonolaatuinen käännös ja kuinka nämä eroaa kun kyse on henkisestä työstä. Kääntäminen ja tulkkaus on henkistä, inhimillistä toimintaa, jonka tulos on joka kerta ainutlaatuinen. Tällaista tulosta ei voida arvioida mittaamalla tai punnitsemalla. Kaikilla meillä on kuitenkin käsitys hyvästä laadusta, jonka pohjalta laadun arviointia on kehitetty. Käännöstä luettaessa voi tulla tunne, ettei käännös ole luotettava. Epäily herää käännöksen ulkomuodon perusteella, esimerkiksi käännöksessä on paljon kielioppi- ja sanastovirheitä, tai muuta kummalista kielenkäyttöä. (Jänis 2001, 67–68.)

Lopputulokseen olin pääosin tyytyväinen. Lyhyessä ajassa käännöksen tekeminen oli haastavaa, mutta skoposteorian mukaan valittu tarkoitus välittyi. Käännöksen lopputulokseen vaikuttaa aina se, etten ole äidinkieleltäni viittomakielinen. Vaikka käännös-

nöstä tehdessä käytetään konsulttien apua, näkyy vieraskielisyys aina lopputuloksessa. Skoposteoriaan peilaamisen kautta, ymmärsin paremmin tekemääni käännöstä ja ymmärrykseni kääntämistä kohtaan syveni.

Kääntämisen laatua kannattaa pohtia myös siltä kannalta mitä käännetään ja mitä jätetään kääntämättä. Kaikkea ei ole tarkoitettu käännettäväksi. Yleensä käännösten tilaajat ovat määritelleet, mitä käännökseltä odotetaan. Kääntäjän tehtävä on välittää viestejä, joita halutaan tehdä toisille tietäväksi. Käännöksen laatua arvioidessa on hyvä tarkastella käännöstä niin tilaajan kuin lukijankin näkökulmasta. Skoposteorian pohjalta käännöksen laadun arvioimiseksi täytyy määritellä, mitä varten käännös on tehty. Skoposteorian mukaan käännös on informaatiotarjous lähtötekstistä. (Jänis 2001, 70 – 72.) Tässä opinnäytetyössä tilaajan toiveena oli oppaan kääntäminen suomalaiselle viittomakielelle. Kuten aikaisemmin olen maininnut, käännöksen tarkoituksena oli välittää lapsen suruun liittyviä ohjeita mahdollisemman sujuvasti viittomakielelle. Skoposteorian mukainen määritelmä käännöksestä on tällöin mielestäni täytynyt.

Jos tekisin käännöksen uudestaan, kiinnittäisin enemmän huomiota taustaan. Vaikka vaalea tausta antaa hyvän kontrastin tumman paidan kanssa, vaalea tausta vaikuttaa myös viittojan ihon väriin. Tummempaa taustaa vasten, iho ei välttämättä olisi näyttänyt niin vaalealta. Myös silmälle tummempi tausta voisi olla mukavampi seurattava. Valaistus oli videossa kuitenkin hyvä, jota pidän tärkeimpänä meriittinä viittomakielelle videolle.

Tästä opinnäytetyöstä on hyötyä käännösten tekemisestä kiinnostuneille henkilöille. Kuten aikaisemmin mainitsin, KÄPY – Lapsikuolemaperheet toivoo jatkoa oppaan kääntämiselle. Jatkotutkimusaiheita voisivat skoposteorian näkyminen viittomakielessä ja kuinka tulokielen lukijat näkevät kääntäjän vastuun.

LÄHTEET

Chesterman, Andrew 2001. Kääntäminen teoriana. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen (toim.) Alussa oli käänös. Tampere: Tampere University Press, 341 – 348.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. Tutki ja kirjoita. 13. – 14. painos. Helsinki: Tammi

Hytönen, Niina 2006. Suomalaisen viittomakielen kääntäminen ja käänösteoriat. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänösteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 66 – 83.

Hytönen, Niina & Rissanen, Terhi 2006. Suomalaisen viittomakielen kääntäminen ja käänösteoriat. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänösteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 17 – 25.

Hyödynmaa, Hanna 2012. Suru kohtaa lapsen : Vertaistukioppaan osan kääntäminen suomalaiselle viittomakielelle. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.

Jantunen, Tommi 2003. Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen. Helsinki: Finn Lectura

Juva, Kersti 2005. Kotimaani ompi suomi. Teoksessa Kristiina Rikman (toim.) Suom.huom. Kirjoituksia kääntämisestä. Helsinki: WSOY, 10 – 28.

Jänis, Kaisa 2001. Kääntämisen laatu. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen (toim.) Alussa oli käänös. Tampere: Tampereen Yliopistonpaino Oy, 67–73.

Kielilaki (423/ 2003) Viitattu 30.4.15.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423#L1>

Koskinen Kaisa 2001. Ekvivalenssista erojen leikkiin – käänöstiede ja kääntäjän etiikka. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen (toim.) Alussa oli käänös. Tampere: Tampere University Press, 380 - 381.

KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry 2015. Etusivu. Viitattu 28.2.2015 <http://www.kapy.fi/>

KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry 2015. Historia. Viitattu 23.4.2015 <http://kapy.fi/kapy-ry/historia/>

KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry 2015. Hanke. Viitattu 23.4.2015. <http://kapy.fi/ajankohtaista/hanke/>

KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry 2015. KÄPY ry:n vertaistuki. Viitattu 23.4.2015 <http://kapy.fi/tukea-surevalle/kapy-ryn-vertaistuki/>

Laki Suomen hallitusmuodon muuttamisesta (969/1995)

Oittinen, Riitta 1995. Kääntäjän karnevaali. Tampere: Tampere University Press

Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo 2001. Lukijalle. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen (toim.) Alussa oli käänös. Tampere: Tampere University Press, 15.

Pippuri, Outi 2015. Henkilökohtainen tiedonanto.19.3.2015 Skype Jyväskylä/Kuopio

Roslöf, Raija & Veitonen, Ulla 2006. Suomalaisen viittomakielen kääntäminen ja käänösteoriat. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteesä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 108 – 120.

Saksa, Silja 2004. Baabelin perilliset. Kääntäjän ja kääntämisen historiaa. Jyväskylä: Atena

Savolainen, Leena 2000. Viittomakielten erilaiset muistiinmerkitsemistavat. Teoksessa Malm, Anja (toim.) 2000. Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 189 - 200.

Teva, Tarja 2001. Kääntäjä yhteiskunnan ytimessä. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen (toim.) Alussa oli käänös. Tampere: Tampere University Press, 23 – 34.

Tieteen termipankki. Kielitiede: typologinen luokittelu. Viitattu 25.4.2015.
http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:typologinen_luokittelu

Viittomäki, Susanna & Mynttinen, Sirpa & Laimio, Anne 2014. Miten tukea lasta, kun läheinen on kuollut? Opas läheisille sekä lasten ja nuorten parissa työskenteleville. Tampere: KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry

Valtioneuvosto 2015. Viittomakielisten oikeuksia edistävä viittomakielilaki voimaan toukokuun alusta. Viitattu 29.4.2015. http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/viittomakielisten-oikeuksia-edistava-viittomakielilaki-voimaan-toukokuun-alusta

Vehmas- Lehto, Inkeri 1999. Kopiointia vai kommunikointia?. Johdatus käänösteoriaan. 2. painos. Helsinki: Finn Lectura

Vehmas- Lehto, Inkeri 2006. Suomalaisen viittomakielen kääntäminen ja käänösteoriat. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteesä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura, 84 – 107.

Vehmas- Lehto, Inkeri 2008. Onko käänöstutkimuksessa särmää? Teoksessa Irmeli Helin & Hilikka Yli-Jokipii (toim.) Kohteena käänös. Uusia näkökulmia kääntämiseen ja tulkkauksen tutkimiseen ja opiskelemiseen. Helsinki: Helsingin yliopisto Käänöstiiteen laitos, 13 – 44.

Vilkkä, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. 1. painos. Helsinki: Tammi

LIITTEET

Liite1

2. MENETYKSEN KOKEMISEEN VAIKUTTAVAT ASIAT

Lapsen perheenjäsenen kuollessa monet eri asiat vaikuttavat lapsen reaktioihin, menetyksen vaikutuksiin ja tuen tarpeeseen. Osa näistä asioista liittyy kuoleman olosuhteisiin ja kuolemaan liittyviin rituaaleihin, osa lapsen perheeseen ja ympäristöön. Myös monilla lapsen itseensä ja hänen elämänsä historiaansa liittyvillä seikoilla on merkitystä siihen, miten läheisen menetyksessä vaikuttaa häneen.

Erliaiset menetykset

Äkillinen kuolema traumatisoi lasta voimakkaammin kuin tilanne, jossa kuolema on ennakoitavissa, esimerkiksi läheisen sairastaessa parantumatonta sairautta. Erityisesti itsemurha, henkirikos ja tilanteet, jossa lapsi löytää vainajan tai on mukana onnettomuudessa, jossa läheinen kuolee, ovat vaikeita lapselle. Edellä mainitut tilanteet traumatisoivat myös lapsen läheisiä ja vaikuttavat näin ollen heidän kykyynsä olla lapsen tukena. Perheenjäsenen kuollessa lapsi menettää psyykkisellä tasolla hetkeksi myös vanhempansa. Tätä kutsutaan toissijaiseksi vanhemman menettämiseksi, kun vanhemman voimat eivät riitä kriisin keskellä riittävästi antamaan lapselle samanlaista huomiota kuin tavallisesti.

Vanhemman kuollessa lapsi menettää ihmisen, joka täyttää hänen perustarpeensa ja joka rakastaa ja huolehtii hänestä. Lapsen arjessa tapahtuu suuria muutoksia, ja hän saattaa murehtia sitä, kuka nyt tekee asiat, joista kuollut läheinen eläessään huolehti. Lapsen on tärkeä tietää, että hänen ei tarvitse kantaa huolta esimerkiksi siitä, kuka hänelle nyt tekee ruokaa ja miten perhe pärjää taloudellisesti. Lapsella saattaa lisäksi olla huoli toisenkin vanhemman menettämisestä. Häntä helpottaa, jos yhdessä nimetään joku perheen ulkopuolinen aikuinen, joka hänestä huolehtii jos toisellekin vanhemmalle tapahtuisi jotain.

Sisaruksen kuollessa lapsi menettää leikkiverin, kilpailijan ja kasvun-

10

kumppanin. Kodin tunnelmasto muuttuu, ja lapset joutuvat jakamaan roolinsa uudelleen. Myös keskenmeno ja kohtuolema ovat isoja kriisejä, joissa lapsi tarvitsee tukea, vaikka sisaruksen kanssa ei ole vielä ehditty elää konkreettisesti yhdessä. Pienikin lapsi aistii vanhempiensa surun, vaikka ei välttämättä vielä itse täysin ymmärrä, mitä on menettänyt.

Tieto tapahtuneesta

Myös se, miten lapsi saa tiedon tapahtuneesta, vaikuttaa hänen reaktioihinsa ja menetyksen kokemiseen. Totuutta läheisen kuolemasta ei tule muuttaa tai salata. Jos lapselle ei kerrota totuutta, hänelle jää mieleen ”aukkoja” ja epäselvyyksiä asian suhteen. Hän yrittää kerätä tietoa tai arvailta asioita aikuisten puheista ja täyttää puuttuvat aukot mielikuvituksellaan. Näin voi syntyä väärinkäsityksiä ja pelottavia mielikuvia, jotka vaikuttavat lapsen suremiseen ja surusta toipumiseen negatiivisesti. Asioiden salaaminen horjuttaa myös lapsen luottamusta aikuisiin ja lisää näin turvattomuuden tunnetta.

Kiintymyssuhteen vaikutus

Lapsen ja vanhemman välisessä varhaisessa vuorovaikutuksessa syntyneellä kiintymyssuhtemallilla on merkitystä sille, miten lapsi vastaanottaa apua traumaattisessa tilanteessa. Kiintymyssuhdekäyttäytymisellä lapsi pyrkii palauttamaan turvallisuudentunteensa stressitilanteessa.

Turvallisesti kiinnittynyt lapsi on saanut kokea olevansa tärkeä ja rakastettu, ja hän on oppinut osoittamaan kaikenlaiset tunteensa avoimesti ja luottamaan aikuisen apuun. Turvallinen kiintymyssuhdemalli tarjoaa suojaa, kestokykyä ja selviytymiskeinoja stressitilanteissa. Turvattomasti kiinnittyneillä lapsilla on vaikeuksia tunnelmaisissaan, ja heidän selviytymiskeinonsa ovat ongelmallisia. Heillä ei ole luottamusta aikuisen apuun tai toisaalta heillä voi olla epärealistisia odotuksia avun suhteen. Turvaton kiintymyssuhdemalli vaikeuttaa lapsen selviytymistä surusta. Erliaiset kiintymyssuhteet olisivatkin tärkeitä ottaa huomioon, kun mietitään lapsen tuen tarvetta ja lapselle sopivia tukimuotoja.

11

Aikaisemmat kokemukset

Jokaisella lapsella on yksilöllinen temperamentti, joka vaikuttaa siihen, miten hän suhtautuu asioihin ja miten hän käsittelee ja jakaa muiden kanssa elämäntapahtumiaan. Lapsella voi olla aikaisempia menetyksiä tai traumaattisia kokemuksia, jotka aktivoituvat perheenjäsenen kuoleman kautta, ja myös nämä kokemukset vaativat käsittelyä. Toisaalta lapselle on elämän varrella kertynyt monia suojaavia tekijöitä ja toimintatapoja, joista voi olla apua surun käsittelyssä.

Perhe ja ympäristö

Vanhemman tai vanhempien toimintakyky sekä perheen saama tuki vaikuttaa lapsen koko hyvinvointiin. Lapselle on tärkeää, että hänen jokapäiväisistä tarpeistaan huolehditaan ja arjen rutiineista pyritään pitämään kiinni myös surun keskellä. Aikuisen ei tarvitse piilottaa omia tunteitaan, sillä lapsi ottaa aikuisilta mallia myös surukäyttäytymiseen. Perheen sisäinen avoin vuorovaikutus edistää toipumista surusta. Lapsen on helpompi ilmaista ja käsitellä suruaan ja kuolemaan liittyviä asioita, jos perheessä on tapana keskustella myös vaikeista asioista. Myös perhettä laajempi ympäristö vaikuttaa, esimerkiksi se, miten koulussa tai päivähoitossa ja kaveripiirissä suhtaudutaan surevaan lapseen. Myös lapsen elämässä meneillään olevat muutokset ja muut stressitekijät vaikuttavat hänen reaktioihinsa sekä tuen tarpeeseen. Esimerkiksi lähellä kuolemantapausta tapahtuva muutto ja koulunvaihto kuormittavat lasta.